

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

EPOK – Centrum för ekologisk produktion
och konsumtion

Nästa steg för ekologiskt lantbruk – Eko 3.0

Nästa steg för ekologiskt lantbruk – Eko 3.0

Publiceringsår: 2016, Uppsala

Utgivare: SLU, EPOK – Centrum för ekologisk produktion och konsumtion

Editors: Elin Röös, Maria Wivstad & Karin Ullvén

Layout: Karin Ullvén, SLU, EPOK

Foton och illustrationer: blomflugor sid 5: Camilla Winqvist, övriga: ©iStock.

Tryck:

Typsnitt: Akzidenz Grotesk & Bembo

© SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Hur kan ekologisk produktion och konsumtion utvecklas för att bättre svara mot framtidens stora globala utmaningar? Denna skrift bygger på broschyren "Organic 3.0 for truly sustainable farming & consumption" som tagits fram av IFOAM, internationell paraplyorganisation för ekologiskt lantbruk, kompletterat med reflektioner kring vad Eko 3.0 kan innebära för svenska förhållanden.

Vad är Eko 3.0?

Eko 3.0, eller Organic 3.0 på engelska, är ett begrepp som handlar om nästa utvecklingssteg för ekologisk produktion. Begreppet myntades av IFOAM som är den internationella paraplyorganisationen för ekologiskt lantbruk. Eko 3.0 innehåller ett antal visioner såsom att utveckla ekologisk produktion från den nischproduktion den är idag till att bli en verklig del av lösningen när det gäller de stora utmaningar som mänskligheten står inför. Detta omfattar att ta sig an flera av de globala utmaningarna såsom att trygga livsmedelsförsörjning och -säkerhet för alla människor, minska klimatpåverkan, utrota fattigdom, förbättra folkhälsa och stärka biologisk mångfald. Målsättningen med IFOAMs arbete med Eko 3.0 är att utveckla en ny gemensam vision för ekologiskt lantbruk där man aktivt väger in de stora hållbarhetsutmaningarna.

Ekologisk 1.0 och 2.0

Den ekologiska rörelsen uppstod för omkring 100 år sedan när ett antal pionjärer reagerade på de negativa konsekvenserna som det framväxande moderna jordbruket förde med sig. Denna ursprungliga rörelse kan kallas Eko 1.0.

Nästa steg i utvecklingen av ekologisk lantbruk – ”Eko 2.0” – innebar en mer formell organisation kring det ekologiska lantbruket. Med start i början av 1970-talet bildades ett antal internationella och nationella organisationer som utvecklade regelverk för hur produktionen mer i detalj ska gå till, baserat på visionerna och tankarna i Eko 1.0. Samtidigt formulerades de ursprungliga visionerna i ett antal så kallade principer för ekologiskt lantbruk (t.h.). Organisationen som utvecklat det svenska regelverket KRAV bildades 1985. Även certifieringssystem utvecklades för att kunna garantera att produktionen skett enligt regelverken. Konceptet ekologiskt lantbruk spreds över världen. Idag finns regelverk för ekologisk produktion i 82 länder och den globala certifierade ekoproduktionen har ett marknadsvärde på 72 miljarder amerikanska dollar om året. I Sverige finns två olika certifieringssystem för ekologisk produktion; EU-ekologiskt som följer det regelverk som EU beslutar om och KRAV

som bygger på samma regelverk men som dessutom innefattar några mer långtgående regler samt regler inom fler områden, exempelvis för slakt. Man kan säga att Eko 2.0 omformade visionerna i Eko 1.0 till något som var och är användbart i praktiken. Det är i Eko 2.0 vi befinner oss nu.

Varför Eko 3.0?

Ekologisk produktion har visat sig framgångsrikt på en rad punkter; minskad användning av bekämpningsmedel, ökad biologisk mångfald, ofta bättre ekonomi för lantbrukaren och en generellt bättre välfärd för djuren. Även om vissa länder i till exempel Latinamerika exporterar mer ekologiskt kaffe, kakao och bananer än icke-ekologiskt producerade är det bara en mycket liten del av den totala produktionen av livsmedel som produceras ekologiskt. Trots en stor försäljningsboom för ekologiska livsmedel i Sverige just nu är det endast sju-åtta procent av de livsmedel som säljs som är certifierade som ekologiska. Globalt är det inte ens en procent. Det finns dock många producenter i världen som driver sina jordbruk enligt de ekologiska principerna men som av ekonomiska eller praktiska skäl inte kan certifiera sin produktion och därför hamnar utanför. Om ekologisk produktion ska kunna bidra till lösningar på hållbarhetsproblemen inom jordbruket och livsmedelssystemet så måste produktionen förstås bli mycket större.

Ekologisk produktion, liksom all jordbruksproduktion, brottas också med stora hållbarhetsutmaningar. Till exempel är det ekologiska jordbruket beroende av fossil energi och dess påverkan på klimatet och övergödningen behöver minska. Växtnäringssystemet behöver bli mer långsiktigt hållbart genom att näringsämnen, som kväve, fosfor och andra mineralämnen, återcirkulerar från livsmedelssystemet tillbaka till jordbruksmarken, vilket idag sker i mycket liten utsträckning. Det finns även brister vad gäller djurens hälsa och välfärd. Det står klart att Eko 2.0 inte fullt ut lyckats realisera de ekologiska principerna och att det är dags att ta nästa steg.

Principer för ekologiskt lantbruk

Efter diskussioner i den ekologiska rörelsen formulerade år 2005 den internationella paraplyorganisationen IFOAM fyra principer för ekologiskt lantbruk. Principerna vägleder utveckling och förändring av det ekologiska lantbruket och dess regelverk.

Hälsa

Ekologiskt lantbruk ska upprätthålla och förbättra hälsan hos jord, växter, djur, människor och hela planeten. Hälsa hos individer och samhällen kan enligt denna princip inte skiljas från ekosystemens hälsa – friska jordar producerar friska grödor som främjar hälsan hos djur och människor. Hälsa är inte bara frånvaro av sjukdom, utan innebär också upprätthållande av fysiskt, psykiskt, socialt och ekologiskt välbefinnande. Immunitet, motståndskraft och förnyelse är viktiga egenskaper. Ekologiskt lantbruk ska producera högkvalitativ, näringsrik mat som bidrar till förebyggande hälsovård och välbefinnande.

Ekologi

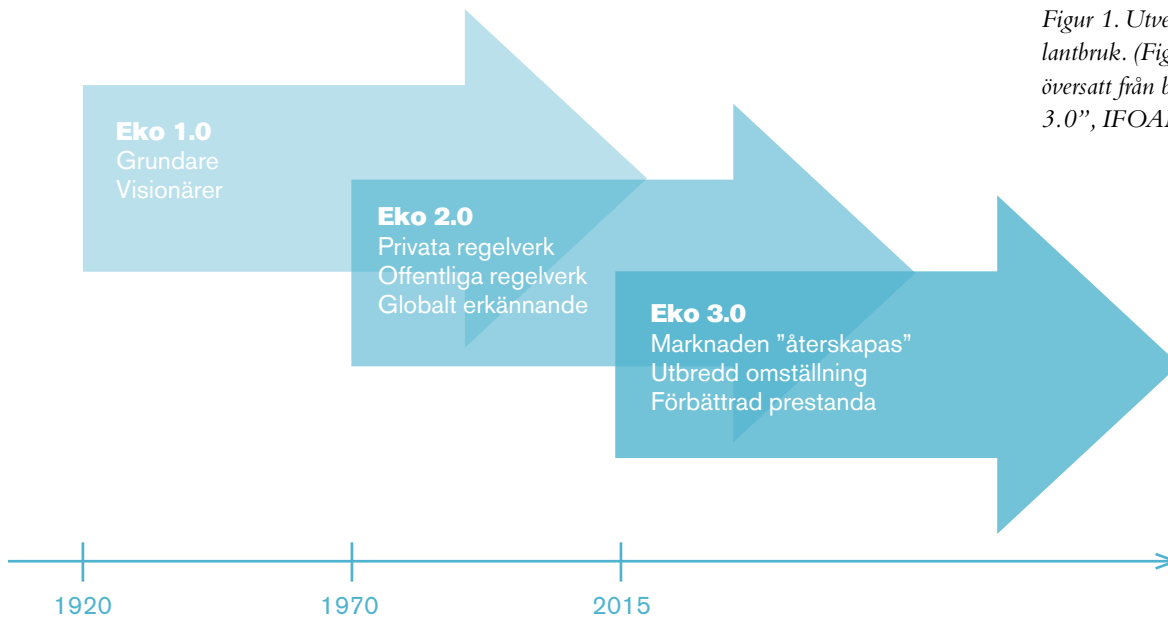
Ekologisk lantbruk ska baseras på levande ekologiska system och kretslopp, samverka och efterlikna dessa samt hjälpa till att upprätthålla dem. Exempelvis baseras odlingen på en biologiskt aktiv jord och gårdens djur ses som en del i ett ekosystem. Kretsloppen är universella, men de avspeglas platsspecifikt. Ekologisk förvaltning måste anpassas till lokala förhållanden, ekologi, kultur och skala. Insatsmedel bör minimeras och ersätts med återanvändning, återvinning och effektiv hantering av material och energi. Ekologiskt lantbruk eftersträvar ekologisk balans genom utformningen av produktionssystemen, etablerandet av livsmiljöer och främjande av genetisk vild och odlad mångfald. De som arbetar i den ekologiska livsmedelskedjan ska skydda och gynna miljön, inklusive landskap, klimat, livsmiljöer, biologisk mångfald, luft och vatten.

Rättvisa

Denna princip betonar att relationerna mellan dem som är involverade i ekologiskt lantbruk ska fungera på ett sätt som garanterar rättvisa på alla nivåer och för alla parter genom hela livsmedelskedjan från lantbrukare till konsumenter. Naturens resurser ska användas rättvist idag och i förhållande till framtida generationer. Ekologiskt lantbruk ska ge alla inblandade en god livskvalitet och bidra till tryggad matförsörjning, självständighet och minskad fattigdom. Det syftar till att framställa ett tillräckligt utbud av mat av god kvalitet och andra produkter. Denna princip insisterar på att djur har rätt till villkor som överensstämmer med deras fysiologi, naturliga beteende och välbefinnande.

Omsorg

Ekologiskt lantbruk ska bedrivas på ett förebyggande och ansvarsfullt sätt för att skydda miljön samt hälsa och välbefinnande hos nuvarande och framtida generationer. Ökning av effektivitet och produktivitet i ekologisk produktion får inte riskera hälsa och välbefinnande. Följaktligen måste såväl ny teknik som befintliga metoder bedömas och granskas. Eftersom vår förståelse av ekosystem och lantbruk inte är fullständig, måste varsamhet iakttas. Denna princip anger att försiktighet och ansvar är de viktigaste frågorna i ledning, utveckling och teknikval i ekologiskt lantbruk. Vetenskap är nödvändigt för att säkerställa att ekologiskt lantbruk är hälsosamt, säkert och miljövänligt. Även praktisk erfarenhet, traditionell och lokal kunskap kan erbjuda fungerande lösningar. Genom öppna deltagandeprocesser ska beslut återspegla värderingar och behov hos alla som kan påverkas.

Figur 1. Utvecklingen av ekologiskt lantbruk. (Figuren är omarbetad och översatt från broschyren "Organic 3.0", IFOAM 2015.)

Exempel på utmaningar i dagens eko

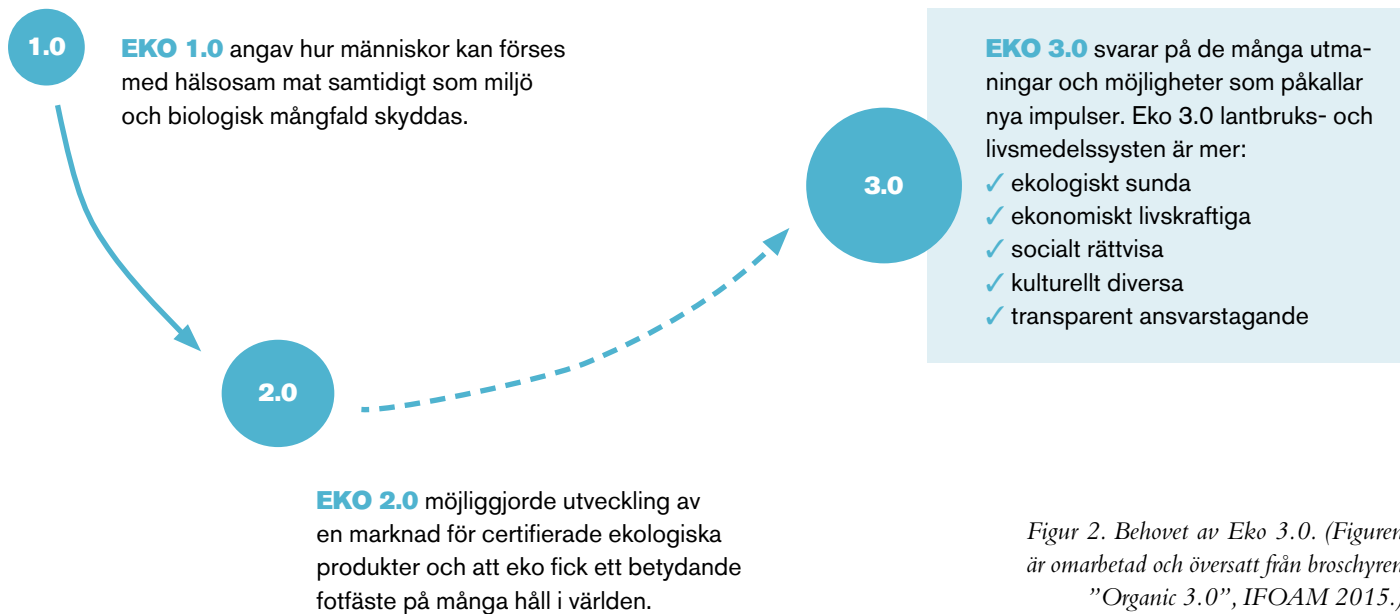
IFOAM ger en rad exempel på varför dagens ekologiska lantbruk behöver förändras:

- I många länder är den ekologiska produktionen alldeles för liten för att kunna ha stor påverkan.
- Omställningen till ekologisk produktion motsvarar inte den ökade efterfrågan på ekologiska produkter.
- Ekologiska regelverk innehåller minimiregler och inte höga målsättningar. Det kan leda till en produktion som uppfyller reglerna men som inte strävar mot de ekologiska principerna och ökad hållbarhet.
- Alla produktionssätt och regler har inte anammat den senaste forskningen till exempel vad gäller insatsvaror till grönsaksodling, medicinering inom djurhållningen, och återvinning av näringsämnen.

- Certifiering och detaljerade regler innebär i vissa fall en orimlig arbetsbörda för producenten.
- Certifieringssystem kan innebära risk för fusk.
- Några viktiga områden, till exempel när det gäller sociala aspekter och rättvis handel, är idag inte alltid tydligt reglerade.
- Produktion av ekosystemtjänster och andra kollektiva nyttor belönas inte.
- Ekologisk produktion betraktas inte som ett storskaligt alternativ för hållbart jordbruk av beslutsfattare.

Vad innebär Eko 3.0 då egentligen?

Det övergripande målet med Eko 3.0 formulerar IFOAM så här: Det övergripande målet är att möjliggöra en spridning av verk-

Figur 2. Behovet av Eko 3.0. (Figuren är omarbetad och översatt från broschyren "Organic 3.0", IFOAM 2015.)

ligt hållbara jordbrukssystem och marknader, baserade på ekologiska principer och som genomsyras av en kultur av innovation, av gradvisa förbättringar mot bästa praxis, av transparens och förtroende, av inkluderande samarbeten, av holistiska system, och prissättning som motsvarar varans sanna värde.

I Eko 3.0 eftersträvas en bredare systemsyn som inkluderar aspekter såsom anpassning till klimatförändringar såväl som minskad klimatpåverkan, tillgång till kapital och en rimlig inkomst, jämställdhet mellan könen, djurvälstånd, tillgång till mark, vatten, utsäde, en hälsosam kost, samt minskade förluster av näringsämnen och mindre matsvinn. IFOAM poängterar att ett mycket stort antal aspekter måste inkluderas i en mer holistisk och dynamisk modell för en hållbar framtid.

Ekologisk produktion enligt Eko 3.0 ska vara deskriptiv snarare än normativ. Det ska alltså snarare handla om vilka resultat som uppnås än att vissa regler ska följas, även om ett antal minimi-

regler även fortsättningsvis ska finnas. Dessa ska dock vara mer flexibla och lättare att anpassa till lokala förhållanden. Dessutom ska de kompletteras med en kultur som bygger på ständig förbättring.

Strategin för Eko 3.0

IFOAM har formulerat en strategi för Eko 3.0 som innefattar sex punkter:

- 1. Innovationskultur** – Eko 3.0 är innovationsorienterat och bedömer proaktivt ny teknik med vetenskapliga metoder för att förstå hur den nya tekniken kan möta de ekologiska principerna. Detta omfattar en kritisk vetenskaplig granskning av vilka regler i nuvarande eko som ska behållas och vilka som behöver omformuleras för att nå målet om större hållbarhet. Två prioriterade innovationsområden är 1) ökad omställningstakt till ekologisk produktion och 2) större avkastning

samtidigt som ekosystemen skyddas mot negativ påverkan. Ny teknik som ekorörelsen idag är skeptisk mot kan komma att användas under förutsättning att den används i ett systemperspektiv där eventuella externa negativa aspekter beaktas.

2. Kontinuerlig förbättring mot bästa praxis – i Eko 3.0 ligger fokus inte på uppfyllelse av statliga eller privata regelverk (som det gör i dag) även om dessa finns kvar för att specificera en miniminivå. Fokus ligger istället på kontinuerlig förbättring inom ekologisk, social, ekonomisk och kulturell hållbarhet – producenten får själv prioritera mellan olika slag av förbättringar beroende på den specifika situationen. Ramverket för Eko 3.0 bör innehålla vägledning kring hur olika innovationer påverkar det aktuella systemet vilket kan underlätta för producenten att prioritera. Berörda intressenter enas om meningsfulla kriterier och mål som kommuniceras på ett transparent sätt. Utvecklingen mot dessa mål mäts (med verktyg som behöver utvecklas) och kommuniceras regelbundet. Istället för att optimera med fokus på ekonomi och med utgångspunkt i minimiregler som i dag, ligger fokus i Eko 3.0 istället på kontinuerlig förbättring mot bästa praxis.

3. Olika sätt att försäkra efterlevnad och uppfyllelse – i Eko 3.0 måste ekologisk produktion breddas bortom tredje partsgranskning och certifiering. System som bygger på personliga relationer där producenten själv ger garantier kan komma att få större betydelse, särskilt i livsmedelssystem med korta kedjor, liksom system på lokal nivå där producenter tillsammans med berörda aktörer kontrollerar hållbarhetsarbetet. Nya typer av verifieringssystem behöver utvecklas där värdekedjan är lång och komplicerad. Genom att använda ny digital teknik kan arbetsbördan för producenten minska. System med tredje partsgranskning kommer fortfarande behövas för varor som säljs i stora kvantiteter genom detaljhandels rådan- de struktur. Dessa system behöver dock också förenklas.

4. Omfattar bredare hållbarhetsdimensioner – Eko 3.0 inkluderar och bygger samarbeten med organisationer med liknande grundläggande visioner och med civilsamhället. Eko 3.0 respekterar olikheter och uppmuntrar en mångfald av synsätt. Organisationer som arbetar med agroekologi, rätt-

vis handel, småbrukarfrågor, stadsodling är exempel på grupper som Eko 3.0 kan samverka med. Kunskap om ekologiska metoder som har visats framgångsrika genom vetenskaplig utvärdering sprids till andra grupper för att öka hållbarheten i hela jordbruket. Eko 3.0 ska visa ledarskap när det gäller att skala upp ett verkligt hållbart jordbruk. Det kan till exempel handla om att visa upp goda exempel när det gäller hållbar produktion, informera konsumenterna om vad som är en hälsosam kost eller att guida den privata sektorn mot mer hållbara inköp. Men denna punkt handlar också om att stå upp för en hållbar utveckling, motsätta sig styrmedel, metoder och konsumtionsmönster som inte leder mot det målet.

5. Möjliggör engagemang, från gården fram till konsumenten – Eko 3.0 baseras på produktion men innehåller även förädling och handel. Eko 3.0 allierar sig också med konsumenterna som utgör den yttersta kraften för förändring. Eko 3.0 verkar för att missgynnade intressenter i värdekedjan ska kunna engageras i rörelsen mot ett mer hållbart jordbruk och en mer hållbar livsmedelsproduktion. Särskilt kvinnors förutsättningar bör beaktas eftersom många kvinnor globalt lever i förtryck och saknar rätt till mark och andra resurser. Med dagens livsmedelssystem intar 1,5 miljarder människor en undermålig kost, vilket gör att konsumenternas hälsa och hälsosam kost är prioriterade områden inom Eko 3.0. Kommunikationen breddas från att bara handla om produktionsprocesser och produkter till att även inkludera konsumtionsmönster.

6. Rättvis och sann prissättning – Eko 3.0 utvecklar system för att införliva indirekta kostnader (till exempel för miljöpåverkan) i priset för produkterna, uppmuntrar transparens mot kunder och beslutsfattare och gör jordbrukaren till en fullvärdig partner i detta arbete. I Eko 3.0 är det ekonomiskt gynnsamt för både producenten och konsumenten att göra rätt. Det behöver utvecklas verktyg för att inkludera både positiva och negativa externa effekter av produktionen i priset på jordbruksprodukter. Vidare måste stödsystem kopplas till odlingsmetoder som innebär kollektiva nyttor och som gynnar ekosystemtjänster.

Hur ska omställningen ske? Vilka ska agera?

IFOAM beskriver övergången från Eko 2.0 till Eko 3.0 som en evolution, inte en revolution. IFOAM bjuder in alla intressenter till att medverka till att Eko 3.0 blir verklighet.

Vad innebär Eko 3.0 i Sverige?

Denna skrift vill stimulera till tankar och diskussion kring vad en utveckling mot Eko 3.0 skulle innebära för svensk ekologisk produktion och konsumtion. Håller vi i Sverige med om hur IFOAM ser på framtiden för eko? Finns andra vägar att utfors-

ka som är mer relevanta för Sverige? Vilka frågor relevanta för Sverige väcker den nuvarande formuleringen av Eko 3.0? Vilka utmaningar står svensk ekologisk produktion inför i en utveckling mot Eko 3.0? Inom vilka områden står svensk ekologisk produktion väl rustade i en utveckling mot Eko 3.0? Vilka är de centrala forskningsfrågorna för svensk ekologisk produktion i en utveckling mot Eko 3.0?

Ska ekorörelsen ta ledarskapet när det gäller att åstadkomma ett jordbruk baserat på förnybara resurser? Och ett klimatneutralt jordbruk? Om ekoproduktionen ska skalas upp hur ser växtnäringensförsörjningen då ut? Kan användning av urbana restprodukter som växtnäringsskälla godkännas? Kan mineralkväve tillverkat med förnybara råvaror och energikällor godkännas? Hur regleras i så fall användningen för att förhindra överanvändning med risk för ökade utsläpp? Vilka grödor och sorter och vilka djur och raser används i nästa generations eko?

Om denna skrift:

Denna skrift bygger på texten i broschyren "Organic 3.0 for truly sustainable farming & consumption" som tagits fram av IFOAM, internationell paraplyorganisationen för ekologiskt lantbruk. Där beskriver IFOAM hur de ser på nästa utvecklingssteg för ekologisk produktion och konsumtion, Organic 3.0. Texten är ett resultat av flera internationella workshops och konferenser som hållits under 2014 och 2015 för att diskutera den ekologiska produktionens framtid. Med denna text vill IFOAM skapa debatt hos en lång rad aktörer som på olika sätt berörs; lantbrukare och livsmedelsförädlare, beslutsfattare, myndigheter, forskare, konsumenter och olika intresseorganisationer. IFOAM sammanfattar:

*"Vi har kommit för långt för att stanna.
Det finns nu mer att göra."*

EPOK – Centrum för ekologisk produktion och konsumtion, har översatt delar av texten i IFOAM:s broschyr – och adderat några egna reflektioner kring hur Eko 3.0 hänger ihop med svensk ekologisk produktion och konsumtion. EPOK är ett kunskapscentrum vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) som arbetar med kunskapsförmedling och kommunikation samt initiering och samordning av forskning och utbildning om ekologiskt lantbruk och ekologisk mat. Syftet med denna skrift är att sprida kunskap om vad Eko 3.0 innebär och ge en inblick i hur diskussionerna kring framtiden för det ekologiska lantbruket förs internationellt. Vidare är syftet att skapa en diskussion kring vad nästa steg för svensk ekoproduktion är och hur hållbarheten kan stärkas. Ur en sådan diskussion hoppas EPOK kunna identifiera relevanta och viktiga forskningsfrågor som kan hjälpa till att öka hållbarheten i allt jordbruk och i all typ av livsmedelsproduktion.

